

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Сумський державний університет

Навчально-науковий інститут права

Кафедра історії

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри історії

_____ Дегтярьов С.І.

« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

зі спеціальності 032 «Історія та археологія»,

Освітньо-наукової програми «Історія»

на тему: «Ганна Затиркевич-Карпинська: життя та сценічна діяльність»

Здобувачки групи ІС-01 Картавої Каріни Сергіївни

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Здобувач _____ Картава К.С.

(підпис)

Керівник доцент кафедри історії

Сумського державного університету,

кандидат історичних наук, доцент _____ Лобко Н.В.

(підпис)

Суми 2024

Індивідуальне завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти першого освітнього (бакалаврського) рівня
спеціальності 032 «Історія та археологія» ОП «Історія»

Картавої Карини Сергіївни

1. Тема роботи "Ганна Затиркевич-Карпинська: життя та сценічна діяльність", затверджена наказом № 0007-VI від 02.01.2024 р.
2. Мета кваліфікаційної роботи висвітлити основні етапів життя та творчості Ганни Затиркевич-Карпинської, охарактеризувати її як актрису, громадського діяча, людину та участь в становленні українського національного театру.
3. Об'єкт дослідження постать відомої культурної діячки Г. Затиркевич-Карпинської.
4. Предмет дослідження життя та сценічна діяльність Г. Затиркевич-Карпинської.
5. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи
Розділ 1. Історіографія проблеми, джерельна база дослідження - 1 березня
Розділ 2. Основні віхи життя та творчості Г. Затиркевич-Карпинської - 1 квітня
Розділ 3 - 4. Затиркевич-Карпинська – актриса, педагог, особистість - 1 травня
6. Дата видачі завдання «1» лютого 2024р.

Керівник кваліфікаційної роботи Лобко Н.В.

Завдання до виконання одержав Картава К.С.

Анотація

Актуальність теми дослідження. Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська - видатна українська артистка, педагог, театральний діяч, яка належить до славної плеяди корифеїв української сцени, що разом з М. Кропивницьким, М. Заньковецькою, братами Гобілевичами брала участь в розбудові національного театрального мистецтва. Вона є актрисою яскравого унікального таланту, яка створила традицію виконання багатьох ролей українського класичного репертуару. Впродовж багатьох років сучасники віддавали належне яскравому талантові актриси, ім'я якої сьогодні відоме лише вузькому колу фахівців, а значення її творчості для розвитку національного театру та його українізації повною мірою не осмислено. Також доводиться констатувати, що залишається недостатньо дослідженою й її біографія.

Об'єктом дослідження є постать відомої культурної діячки Г. Затиркевич-Карпинської. **Предметом** дослідження є життя та сценічна діяльність Г. Затиркевич-Карпинської.

Мета дослідження - висвітлити основні етапів життя та творчості Ганни Затиркевич-Карпинської, охарактеризувати її як актрису, громадського діяча, людину та участь в становленні українського національного театру.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:**

- проаналізувати стан історіографії та джерельної бази теми дослідження;
- відтворити основні віхи особистої та творчої біографії Г. Затиркевич-Карпинської;
- з'ясувати чинники, що вплинули на її становлення як актриси;
- скласти її цілісну характеристику як артистки, особистості.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності та системного підходу до вивчення проблеми. При її написанні були використані загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Це – метод ретроспективного аналізу, історичний, персоналістично-біографічний, хронологічно-системний.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Історіографія, джерельна та методологічна бази дослідження	7
Розділ 2. Основні віхи життя та творчості Г. Затиркевич-Карпинської	10
2.1. Дитинство та юність	10
2.2. Основні етапи театрального життя	14
Розділ 3. Г. Затиркевич-Карпинська – актриса, педагог.	20
Розділ 4. Г. Затиркевич- Карпинська – людина великої душі	28
Висновки	33
Список використаних джерел та літератури	41
Додатки	46

ВСТУП

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська - видатна українська артистка, педагог, театральний діяч, яка належить до славної плеяди корифеїв української сцени, що разом з М. Кропивницьким, М. Заньковецькою, братами Тобілевичами брала участь в розбудові національного театрального мистецтва. Вона є актрисою яскравого унікального таланту, яка створила традицію виконання багатьох ролей українського класичного репертуару. Відомий композитор М. Лисенко говорив, що «такий акторський хист, як у Затиркевич-Карпинської – це виняткове явище на світовій сцені» [20, с. 41].

Ганна Петрівна створила власну виконавчу жіночу школу, започаткувавши акторський тип комічних старих бабів у всіх трупах українського театру корифеїв і наступних десятиліть ХХ ст. Впродовж багатьох років сучасники віддавали належне яскравому талантові актриси, ім'я якої сьогодні відоме лише вузькому колу фахівців, а значення її творчості для розвитку національного театру повною мірою не осмислено. Також доводиться констатувати, що залишається недостатньо дослідженою й її біографія.

Мета дослідження - висвітлити основні етапів життя та творчості Ганни Затиркевич-Карпинської, охарактеризувати її як актрису, педагога, людину, розширення відомостей про її оточення та творчі зв'язки.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань:

- проаналізувати стан історіографії та джерельної бази теми дослідження;
- відтворити основні віхи особистої та творчої біографії Г. Затиркевич-Карпинської;
- з'ясувати чинники, що вплинули на її становлення як актриси;
- охарактеризувати особливості творчого методу Г. Затиркевич-Карпинської;

- скласти її цілісну характеристику як артистки, педагога, особистості.

Об'єктом дослідження є постать відомої культурної діячки Г. Затиркевич-Карпинської.

Предметом дослідження є життя та сценічна діяльність Г. Затиркевич-Карпинської.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1855 – 1921 рр.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності та системного підходу до вивчення проблеми. При її написанні були використані загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Це – метод ретроспективного аналізу, історичний, персоналістично-біографічний, хронологічно-системний, проблемно-генетичний методи.

Деякі аспекти роботи були апробовані в конкурсі студентських наукових робіт «Перший крок в науку» (СумДУ, 2022).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в рамках умов Договору № БФ/23-2021 від 04 серпня 2021 р. на виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку «Гуманітарні науки і мистецтво» Сумського державного університету (номер державної реєстрації 0121U112686)

Структура роботи зумовлена метою і завданнями дослідження. Вона складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та додатків. Загальний обсяг роботи – сторінок, в тому числі додатки (фото) – 4 сторінки.

Бібліографічний опис джерел та літератури складено відповідно до вимог ДСТУ 83302: 2015 [18].

Ключові слова: Г. Затиркевич-Карпинська, драматичний театр, театр корифеїв, М. Кропивницький, акторська майстерність.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогодні жодної монографії про Г. Затиркевич-Карпинську немає. Довідкові видання містять загальну інформація про акторку [8, с. 759; 11, с. 675; 21, с. 262; 24, с. 258; 35, с. 653; 36, с. 492; 37, с. 611].

Першою спробою висвітлити життєвий та творчий шлях Г. Затиркевич-Карпинської є праця С. Сірополка «Життя та артистична діяльність Г. П. Затиркевич-Карпинської (з нагоди 10-ліття з дня смерті)», яка була надрукована в 1931 році в тижневику «Тризуб» (Париж). Ксерокопія цієї статті зберігається в фонді Роменського краєзнавчого музею. Також одним з перших дослідників життєпису актриси можна вважати наукового співробітника інституту мистецтв, фольклору й етнографії АН УРСР Миколу Дібровенка. В фонді Роменського краєзнавчого музею є його рукопис (11 сторінок), датований жовтнем 1951 р., в якому він описує творчий шлях Г. Затиркевич-Карпинської.

В 1956 р. вийшла його розвідка «Г.П.Затиркевич-Карпинська. Нарис про життя і творчість», в якій він аналізує сценічні образи, створені актрисою, описує її гру [5]. Інший його доробок був включений в збірник, присвячений 110-й річниці з дня її народження [34]. Цінність цієї праці в тому, що автор на підставі виявлених ним архівних документів склав її життєпис. Зокрема, він знайшов метричний запис про народження артистки, описав будинок її батьків та надав інформацію про родини кріпаків, які там проживали. Використовуючи документи з Київського обласного архіву, М. Дібровенко цікаво та змістовно розповів про її навчання в Інституті шляхетних дівчат. Розвідка містить відомості про її однокурсниць, викладачів різних предметів, успішність юної Ганнусі [6].

Сценічному життю Г. Затиркевич-Карпинської присвятив В. Ревуцький розвідку в книзі «П'ять великих акторів української сцени», яка була надрукована у Франції в 1955 р. [29].

Джерельна база дослідження представлена опублікованими й музейними документальними джерелами. Насамперед це спогади її сучасників – партнерів по сцені, учнів, земляків, друзів і знайомих. Складені на основі особистих вражень та спостережень людей, яким пощастило певний час перебувати поруч з Г. Затиркевич-Карпинською, спогади дозволяють не тільки оцінити талант актриси, а й побачити її у буденному житті, у колі друзів, години дозвілля. Ці джерела дають можливість глибше пізнати її особистісну сутність, «реконструювати» її духовний світ, думки й почуття, індивідуальні риси характеру, смаки й уподобання, моральні якості, взаємостосунки з різними людьми, дізнатись про стан здоров'я.

Найбільшу кількість спогадів містить збірник «Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську. Спогади. Статті, матеріали». Матеріали цього збірника відкрили маловідомі сторінки її біографії, дали змогу уточнити деякі суперечливі моменти життя та творчості [34].

Про акторську майстерність Г. Затиркевич-Карпинської також можна дізнатися зі спогадів її колег, які надруковані в збірниках «Корифеї українського театру» (1982) [16] та «Акторська майстерність корифеїв» (1973) [1].

Прохор Коваленко, актор, який «бачив Ганну Петрівну в багатьох ролях її репертуару протягом 25 років», присвятив окремий розділ опису її творчого методу в своїй праці «Незабутнє. Спогади старого актора» (1962) [15, с. 239-248].

Не обійшов увагою постать Г. Затиркевич-Карпинської й народний артист СРСР Іван Мар'яненко. В своїй книзі спогадів «Сцена, актори, ролі» в розділі «М.Л. Кропивницький і його театр» він також пише про свої враження від творчості майстрині і визначає головні особливості її гри. Це – «соковитість, переконливість та простота у художньому показу життєвої правди» [22, с. 64].

Період праці акторки в театрах міста Ромни описано в статтях Палій О. та Скакуна В. [26; 33].

Писав про Ганну Петрівну і Остап Вишня. Свої враження від її гри він описав в оповіданні «Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська (Сто літ з дня народження)» [3, с. 463-467]. Долі будинку, на жаль сумній, в якому актриса жила остання роки свого життя в с. Блотниця, він присвятив фейлетон «Культуртяпство» [9, с. 4].

У Роменському краєзнавчому музеї, що є філією Державного історико-культурного заповідника «Посулля» розташована експозиція «Роменщина театральна», в якій представлені світлини, сценічні костюми, прикраси та особисті речі Ганни Петрівни. У фондах музею зберігаються театральні афіши, статті з місцевих газет, матеріали про похорон та спогади про Г. Затиркевич-Карпинську, які висвітлюють її життя та творчий шлях.

В усіх згаданих працях відзначається оригінальна, самобутня гра актриси, її високий професіоналізм, людяність, щирість, милосердя та бажання допомогти іншим.

Отже, в результаті вивчення історіографії проблеми було з'ясовано, що комплексного дослідження життя та творчості Г. Затиркевич-Карпинської немає. Основним джерелом інформації про актрису є спогади її сучасників. Враховуючи досить велику кількість цих спогадів, джерельну базу можна вважати репрезентативною для реалізації поставлених мети та завдань.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ГАННИ ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКОЇ

2.1. Дитинство та юність

Життєвий шлях Ганни Петрівни починається на Чернігівщині, в с. Срібному Прилуцького повіту (тепер смт Чернігівської області). Згідно запису про народження, знайденого в метричній книзі Хрестовоздвиженської церкви містечка Срібне Прилуцького повіту, народилася вона 8 лютого 1855 року. Її батько, Ковтуненко Петро Стефанович, тоді був становим приставом 2-го стану Прилуцького повіту [6, с. 99].

Джерелом інформації про родину Ганни Петрівни, окрім праць дослідника її біографії М. Дібровенка, є розвідки краєзнавців та спогади місцевих жителів. Так, з листування П. Ротача з Ф. Лавріненко стало відомо, що «Ковтуненко Петр жил в Срибном в своем доме, был становым приставом. Потом вышел в отставку и жил мелким помещиком в том же Срибном. Ходили слухи, что был добрым человеком. Він мав у селах Плескані та Лебедині по десять десятин землі та ще орендував леваду у власника земель села Срібного генерала Данчича [6, с. 100; 30, с. 162-163].

С. Сірополко, згадуючи батька актриси, писав: «П. Ковтуненко був тамощній землевласник, а в останніх роках свого життя займав посаду станового пристава (комісара) в м. Срібному. Це був типичний запорожець – кремезний дідуган з сивими до долу вусами (таким я його знав у своїх студентських роках), від якого й отримала Ганна будову тіла і здоров'я» [43, ксерокс статті, с. 1].

Матір артистки, Анастасія Микитівна, за національністю росіянка, колишньої Олонецької губернії. Тут, перебуваючи в царській армії, Петро Ковтуненко одружився і потім переїхав в Україну. Як свідчить їх покоївка: «померла вона невдовзі після того, як Ганна вийшла заміж. Батько одружився вдруге. Коли батько Ганни Петрівни помер, її мачуха вийшла заміж за місцевого

урядовця Ольшанського. Вони жили в домі Ковтуненків. Під час революції Ольшанські залишили Срібне і виїхали» [6, с. 102].

М. Дібровенко надає цікаву інформацію про майно, яке належало родині Ковтуненків. Він зазначає, що в дворі Ковтуненка було три житлових будинки. В одному жила родина, у двох — дворові. З фасаду — це середнього розміру будинок з балконом, з типовими для того часу дерев'яними колонами. Будинок на фундаменті, дерев'яний, обкладений цеглою. Колись тут був садок [6, с. 101].

З листування між П. Ротачем та Ф. Лавриненко, ми дізналися, що саме цей будинок зображений на картині «Весілля в Малоросії», яку малював М. Бодаревський у містечку Срібному та в селі Довгалівці. Зображений на картині будинок з колонами це будинок, в якому до 8 років проживала Ганна Ковтуненко. А сивовусого пана художник списав з батька актриси. Весела жінка - це Катерина Лавриненко, мати краєзнавця. Подружжя та інші персонажі картини також списані з довгалівських селян [30, с. 162]. В 1958 році Ф. Лавриненко ще бачив цей будинок на власні очі. Проте, за свідченням М. Фененка, який в 1972 році відвідав с. Срібне, будинок, в якому народилася майбутня артистка не зберігся [39, с. 28-29].

Також М. Дібровенко, на підставі сповідних відомостей церкви Хрестовоздвиженській у м. Срібному за 1856 рік, з'ясував оточення, в якому зростала Ганна Петрівна. Це родини 11 кріпаків та їх 4 дітей [6, с. 101]. Отже, вони й були найближчими люди, яких в дитинстві бачила і з якими спілкувалася маленька Ганнуся.

Збереглися цікаві спогади про родину Ковтуненків Векли Антонівни Кириченко (дівоче прізвище Лисач), яка багато років була покоївкою в їхньому домі. «Господарі, - згадує Векла Кириченко, - відносились до неї по-людському, не обиджали. А Ганна Петрівна не раз давала їй свої театральні українські костюми, коли треба було десь піти на весілля чи на вулицю. Завжди відпускала.

Та й сама часто виходила на гору Данчича, де гуляла молодь, спостерігала їх ігрища, співала з ними» [6, с. 102].

Зі спогадів самої Ганни Петрівни дізнаємося, що любов до свого народу, його мови та культури прищепила їй селянка-кріпачка Катерина Миколаївна Забіла, яка була її нянькою до 8 років. Саме від неї, як згадувала пізніше Ганна Петрівна, і перейняла вона багато українських народних пісень, прислів'їв, казок.

Про вплив оточення, в якому зростала майбутня артистка, написав анонімний автор «Корифеїв українського театру»: «Досягнути таку досконалість в зображенні дійсності, яку вона проявила в своїх образах, допомогло їй крім природного артистичного таланту, дійсне, а не книжне тільки, як у багатьох молодих артистів, ознайомлення з особливостями народного побуту і прототипами тих персонажів, які їй доводилося зображати на сцені. Безперечно, вона бачила їх у житті, спостерігала їх, уважно придивляючись і відзначаючи в своїй вразливій душі всі особливості їх мови, міміки, жестів» [29, с. 87]. П. Коваленко також зазначав, що «актриса дуже добре знала обивателів села, бо відображала їх з невмолимою правдою критичного реалізму» [16, с. 183].

Любов до театру Ганні прищепили батьки, беручи зі собою дівчину, на аматорські вистави, що були досить часті в найближчому місті Ромни.

В 1864 р. її відправили до Прилуцького приватного пансіону, звідки в 1866 р. перевели до Київського інституту шляхетних дівчат, який вона закінчила 1871 р. Про це свідчить іменний список пансіонерок інституту, що вибули звідси 12 червня 1871 р. У цьому списку в графі після прізвища Ганни Ковтуненко стоїть запитання «На чей счет виховувалась» і дається відповідь: «дочь титулярного советника» [6, с.103].

Ганна з успіхом виступала в аматорських спектаклях; спершу грала в епізодичних, а згодом й у головних ролях. Вона цікавилася театральним життям, постійно читала театральний відділ в газетах і журналах, добре знала, які п'єси йдуть на сценах цих театрів і з якими виконавцями. Також вона брала приватні

уроки у професійної артистки О. Давидової. Молода дівчина мріяла про вступ до московської консерваторії, де навчалась її близька подруга.

Захопленню театральним мистецтвом, вірогідно, сприяв той факт, що у Києві тоді з успіхом виступала місцева трупа, яку очолював директор театру Кологривов, дружина якого викладала музику в інституті. Начальниця інституту, користуючись знайомством з директором театру, запрошувала з виховною метою кращих акторів виступати з уривками класичних п'єс. З виховною метою учениць під наглядом класних дам іноді теж пускали до театру.

Таким чином, Ганна Затиркевич-Карпинська (при народженні Анна Петрівна Ковтуненко) – впливова українська актриса і громадська діячка. Народилася в селі Срібне Прилуцького району, життєвий шлях провів її від сільських глибинок України до яскравих сцен українського театру. На її політичні погляди та активність, глибоко переплетені з її мистецькою кар'єрою, глибоко вплинув її ранній життєвий досвід, освіта та соціально-політичний контекст її часу. Ганна Петрівна народилася в родині зі скромним маєтком. Її батько, Петро Стефанович Ковтуненко, до виходу на пенсію дрібного землевласника служив приставом. Середовище, в якому зростала Анна, відіграло вирішальну роль у формуванні її світогляду. Взаємодія сім'ї з кріпаками та місцевими селянами познайомила її з труднощами та культурним багатством селянського життя. Ці ранні взаємодії прищепили їй глибоке співчуття та розуміння боротьби простих людей, що згодом вплинуло на її театральні виступи та політичну активність.

Особливий вплив у молоді роки мала няня Анни — селянка-кріпачка Катерина Миколаївна Забіла. Від неї Анна навчилася численних українських народних пісень, прислів'їв та казок, що не лише збагатили її культурні знання, але й виховувало сильне почуття української ідентичності. Це раннє занурення в український фольклор і мову стало основою для її подальшої роботи в театрі та її захисту української культури.

Освіта Анни ще більше сформувала її погляди. Вона відвідувала приватний пансіон у Прилуцьку, перш ніж перевестись до Київського інституту шляхетних дівчат, який закінчила в 1871 році. Її освіта в поєднанні з її пристрастю до театру підготували основу для її майбутньої кар'єри. Незважаючи на різні очікування її батьків, прихильність Анни до мистецтва ніколи не порушувалася, демонструючи її ранню рішучість і незалежність.

2.2. Основні етапи сценічного життя Ганни Затиркевич-Карпинської.

На час закінчення навчання в інституті заповітним бажанням дівчини було виступати на сцені. Але батьки по іншому уявляли її майбутнє. В 1874 р. вони віддали заміж вісімнадцятирічну Ганна за поміщика з села Блотниці Дмитра Затиркевича, на 20 років старшого від неї. Отже, замість навчання в консерваторії дівчина опановувала поміщицький маєток в селі та господарські справи.

Проте, щоденні турботи по господарству все ж не заглушили інтересу до театру. Вже в перший рік після одруження Ганна Петрівна успішно виступає у п'єсі «Москаль-чарівник» І. Котляревського в ролі Тетяни. Приймала участь вона також і в аматорських виставах в Прилуках, де жила деякий час разом з чоловіком, який був членом Лохвицько-Прилуцької межової комісії.

В 1882 р. в м. Ромни сталася подія, що мала для Ганни вирішальне значення. Тоді роменські аматори готували п'єсу І. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» й постала проблема кому грати роль літньої жінки Одарки. Цю роль запропонували Ганні Петрівні, яка з радістю погодилася.

Вистава відбулася в грудні 1882 р. й мала великий успіх. Особливо сподобалася глядачам виконання ролі Одарки. Ганна Петрівна згадувала: «Похвали сипались зі всіх боків, звичайно, від усіх похвал у мене голова закрутилась, а куди піти, як піти - я нічого не розуміла. Приїхала додому, спати не могла всю ніч. На другий день прийшла депутація від гімназистів і гімназисток і піднесли мені адресу, котра закінчувалась:

Ще не зовсім темно
В широкій долині,
Ще не зовсім пусто
В нашій Україні.
Бо засяла зірка ясна
В блакитній висоті,
Бо з'явилась гарна панна,
Дяка щира тобі.

Після першої вистави моя здушена любов до театру прорвалася» [16, с. 163].

Підбадьорена цим успіхом, Ганна Петрівна наважилася спробувати себе в професійному театрі. Не зважаючи на протидіяння родини, вона написала листа Маркові Кропивницькому про своє бажання бути акторкою театру. Після тривалого листування з Марком Лукичем Ганна Петрівна дістає від нього згоду на свій дебют у його трупі, який відбувся 20 травня 1883 р. в Полтаві. Тоді вона виступила під прізвищем Прилуцької в ролі Секлети в комедії Старицького «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка».

Завоювати визнання у зразковій трупі М. Старицького та М. Кропивницького початкуючій актрисі допомогло добре знання української мови, побуту і звичаїв того народу, життя якого доводилося відтворювати на сцені. Адже вона була добре обізнана з життям провінційного поміщицтва мешкаючи майже 10 років у селі Блотниці, в маєтку Затиркевича.

Про цей період її життя О. Вишня писав: «Хто б міг подумати, що з тендітної поміщицької панночки, вихованки Київського інституту благородних дівичь, виросте така незрівнянна Риндичка? Батьки й на гадці не мали, що їхня «благородна» донька зганьбить себе званням артистки, та ще й українського театру. Але любов до театру, любов до народу перемогла. Не злякав молоді жінки ні розрив з батьками, ні сварки з чоловіком» [3, с. 467].

Отже, з 1883 р. Ганна Петрівна Затиркевич починає виступати з корифеями українського театру та їх колегами.

Після поділу трупи в 1885 р. вона залишилася з М. Кропивницьким, згодом працювала в інших його трупах (1889–1892). Впродовж 1892-1897 рр. працювала у трупі М. Садовського. До 1900 р. виступала під прізвищем першого чоловіка Затиркевич.

Овдовівши, в 1898 р. вдруге вийшла заміж за Івана Івановича Карпинського-Кравцова, який був лікарем трупи М. Кропивницького. З 1900 р. не виступала в театрі майже 10 років у зв'язку з переїздом чоловіка на Північний Урал. Після смерті другого чоловіка відновила сценічну діяльність в 1908 р. як Затиркевич-Карпинська.

Інформації про особисте життя артистки небагато. В спогадах про неї є згадки про те, що вона була одружена тричі. Перший чоловік - поміщик Д. Затиркевич, вдруге вона одружилася з І. Карпинським. Про третього чоловіка відомо тільки його прізвище – Якиманський [43, стаття С. Сірополка].

Досить суперечливою є інформація про її дітей. Так, актор Ю. Лисенко, який був знайомий з нею з 1908 р., згадував: «Ганна Петрівна та її дочка Олена Пилипівна любили одна одну, були схожі між собою навіть обличчям» На сцені Олена добре грала роль молодиць і старух, але з меншим успіхом, аніж її мати, і займала у трупі друге місце» [20, с. 30]. І. Посудовська в огляді матеріалів про життя та діяльність артистки, які зберігаються в Музеї театрального мистецтва, зазначає фото, на якому артистка «вже бабуся, яка ласкаво обіймає своїх онуків – Наталочку та Андрія» [28, с. 179].

В спогадах мешканців с. Блотниця В. Кузьменко та В. Петровської-Смірної також є згадки про сироту Олену Пилипівну (прізвище в спогадах різне – Маковецька та Каченко), яка була взята Ганною Петрівною на виховання [27, с. 81; 6, с. 186]. За браком джерел, важко з'ясувати чи була це одна й сама дівчина.

До 1917 р. Г. Затиркевич-Карпинська виступала у мандрівних трупах Т. Колесниченка (1908-1909), Д. Гайдамаки і О. Суслора (1909-1910), Л. Касинкіна (1910), С. Глазуненка і О. Суслора (1911–1912), Д. Гайдамаки (1912–1915), П. Прохоровича (1916-1917). Потім повернулася знову до Київського театру М. Садовського (1917-1918). В 1919-1920 рр. виступала на сцені Державного народного театру під керівництвом П. Саксаганського. Останні роки свого життя працювала в Ромнах. «Тут, у Ромнах, я з успіхом розпочала свою театральну діяльність – тут я й помру» - казала артистка [42, с. 14].

У 1919 та 1921 рр. в Ромнах працювали такі мистецькі об'єднання, як Українська радянська трупа (1919 р.) під режисурою І. Кавалерідзе (він же й художник в театрі), в якій з липня 1920 р. режисуру очолив О. Корольчук. В місті виникла інша українська радянська трупа, яка давала вистави в новозбудованому за ініціативою І. Кавалерідзе театрі залізничників. Але ці два колективи часто виступали і в основному приміщенні театру при Домі освіти. У тимчасовому приміщенні театру залізничників виступала часто й Ганна Петрівна.

В Роменському краєзнавчому музеї зберігаються афіши, які свідчать про її участь в таких виставах: «Наталка Полтавка» (Терпилиха), «По ревізії» (Риндичка), «Про що тирса шелестіла» (Софія, жінка Сірка), «Хуртовина» (Короних, дружина сторожа на шахті), «Степовий гість» (друга Степанова дружина), «Лимерівна» (Лимериха) та ряд інших ролей. Її ім'я ми зустрічаємо і в програмах концертів.

Художній керівник самодіяльного мистецтва в Ромнах А. Воликівський писав, що «Ганна Петрівна багато виступала в селах, їздила на шефські концерти в частини Червоної Армії, своїм ентузіазмом вона запалювала нас, молодь. Вона палко любила тих, хто чесно служив театральному мистецтву» [4, с. 54].

Слова видатного митця підтверджував й актор І. Мар'яненко: «У 1920 р. Ганна Петрівна була окрасою театру у Ромнах. Тут вона багато грає, передаючи свій сценічний досвід і знання молоді, яку завжди любила» [16, с. 168].

Останні роки свого життя вона жила в с. Блотниця (зараз с. Болотниця, Талалаєвський район, 33 км від м. Ромни) та в місті Ромни. Її колеги по акторському цеху згадували, що «свою землю артистка віддавала орендареві, а сад та город обробляла сама. Часто Ганна Петрівна говорила мені (Ю. Лисенко): - Я мужичка і жодної чорної роботи не цураюсь» [20, с. 32]. Це підтверджує й її земляк В. Яременко: «Крім театру, Ганна Петрівна любила поратися у садку, на грядках, серед квітів. Трудовий день її починався дуже рано, особливо влітку. О 6-й годині ранку вона вже на ногах і до 9-ї займалася господарськими справами, а о 9-й сідала за роль і готувалася до репетиції» [42, с. 20].

Д. Ревуцький писав про можливу причину її смерті «Як відомо, голод в роки т. зв. «горожанської війни» може найдошкульніше від усієї людности відчували актори. Для Карпинської він кінчився трагічно. Після, як старенька перенесла на своїх плечах за 12 кілометрів від свого дому поважної ваги мішок з борошном («найбільша» цінність, одержана як оплата за виставу), вона підірвалася й дістала грижу. Сталося запалення, що звело її в могилу в дуже короткий час..» [29].

За свідченням В. Яременка: «Смерть талановитої артистки сталась раптово. Ще 10 вересня ходила вона здорова й весела, поралася в себе, бо ми готувалися виїхати на кілька вистав до м. Лохвиці. А 12 вересня 1921р. ми всі вже оплакували любого і чудового товариша, громадського діяча та великого майстра – корифея українського театру [42, с. 23].

Зі спогадів сучасників відомо, що проводити її в останній шлях зібралось багато народу з міста та з околиць сіл. За труною небіжчиці йшло так багато людей, що довелося зробити живий ланцюг, взявшись за руки, щоб дати дорогу до кладовища. Їй улаштували почесний похорон... За стародавнім українським звичаєм труну поставили на великий чумацький віз, який був устелений бавняними килимами, плахтами та рушниками. Везли на волах. Під звуки шевченківського «Заповіту», що виконував хор акторів, траурна процесія

вирушила на кладовище. У місцевій газеті “Наше слово” був надрукований некролог під девізом: «Життя коротке — мистецтво вічне. Хай вічна пам’ять його жрецьам!» [7, с. 87].

Таким чином, одруження Анни з Дмитром Затиркевичем у 1874 році спочатку ніби відвернуло її шлях від театру. Однак її пристрасть до акторської майстерності не вдалося вгамувати. Вона продовжувала брати участь в художній самодіяльності, з часом отримавши значне визнання. Її прорив стався у 1882 році з грою Одарки у виставі «Сватання на Гончарівці» в Ромнах. Цей успіх надихнув її продовжити професійну акторську кар’єру, незважаючи на спротив її родини.

У 1883 році увійшла до трупі Марка Кропивницького, значної постаті українського театру. Її вистави, які відрізнялися глибоким розумінням життя українського селянства, здобули їй визнання. Її образи відзначалися своєю достовірністю, що свідчить про її ранній життєвий досвід серед селян і кріпаків. Цей період став початком її довічної відданості українському театру та культурі.

Отже, великий вплив на формування Ганни Петрівни як майбутньої талановитої актриси, яка виконували характерні ролі, мало оточення, в якому вона зростала. Це спілкування з нянею, селянами та їх дітьми, які проживали на їх подвір’ї. Зацікавленості театром також сприяли її батьки та навчання в Київському інституті шляхетних дівчат.

З 1882 р. з трупі корифеїв розпочинається сценічне життя Г. Затиркевич-Карпинської. Пройшовши класичну школу в театрі Кропивницького, вона з 1892 р. бере участь в трупі М. Саксаганського, а потім працює в різних професійних трупах. Останні роки свого життя провела в м. Ромни, де приймала активну участь у створенні там театру. Похована Г. Затиркевич-Карпинська в Ромнах центральному кладовищі. У 1956 році на могилі актриси було встановлено пам’ятник, виготовлений скульптором Я. Д. Красножоном. Могила та пам’ятник зберігаються в гарному стані.

На її честь названо одну із вулиць в м. Ромни та в селищі Срібне.

РОЗДІЛ 3. Г. ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА – АКТРИСА, ПЕДАГОГ.

Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська мала славу першокласної актриси. За час своєї майже сорокарічної праці в театрі виконала близько 130 ролей, більшість із них грала на сцені першою, та так, що саме її виконання ставало класичним. «Вона вийшла на цілину, - писав один з перших її біографів М. Дібровенко, - і обробила її» [43, рукопис М. Дібровенка с. 6].

Найкраще артистці вдавалися комічні ролі, грала не лише молодиць, а й жінок, бабусь. І всі її персонажі – енергійні, балакучі, задерикуваті. Недарма її учитель в акторському мистецтві М. Кропивницький називав Ганну Петрівну «радісною актрисою» і жартома казав, що вона, як «барабан в оркестрі».

А інший корифей українського театру П. Саксаганський в своїх мемуарах писав: «Взагалі Ганна Петрівна була артистка етнографічна: лайлива баба; баба цокотуха, з характерними рухами, які були вироблені раз-наразі і повторювались у кожній ролі; нічого надуманого, все просте, стихійне. Старих пащекуватих бабів, сердитих свекрух та лайливих перекупок грала чудово» [31].

Водночас, Ганна Петрівна прекрасно справлялася з драматичними ролями нещасних матерів безталанних доньок. Але все ж її характерними ролями були люті свекрухи, жваві хитрі молодиці, темпераментні селянки.

Ю. Меженко, використовуючи архівні матеріали, періодичну пресу, спогади інших акторів, склав хронологію артистичної діяльності Г. Затиркевич-Карпинської. Ця хроніка включає назву вистави, її автора, роль, час і місце дебюту артистки в кожній ролі. Географія творчих виступів зірки українського театру вражає. Так, їй аплодували на сценах театрів в 55 містах України, Росії, Польщі (Варшава), Молдови (Кишинів), Білорусії (Бобруйськ), Грузії (Батумі, Кутаїсі, Тифліс), Азербайджан (Баку), Литви (Вільно) [25].

Багато образів, створених талантом Карпинської, увійшли в історію театру, як неперевершені сценічні шедеври. З них кращими вважаються: пащекувата баба Риндичка («По ревізії»), мати-п'яниця Лимериха («Лимерівна» П. Мирного в обробці М. Старицького), провінційна поміщиця-скнара Фенна Степанівна («Шельмен-коденщик» Г. Квітки-Основ'яненка), мати-страдниця Стеха («Глитай»), хитрі прислужниці - Текля з «Доки сонце зійде...» М. Кропивницького, Мелашка з «Наймички» І.Карпенка-Карого, Стеха з «Назара Стодолі» Т. Шевченка, свекруха Ганна («Безталанна» І. Карпенка-Карого), шинкарка Гапка («Зайдиголова»), Одарка («Сватання на Гончарівці»), жвава тітка Секлета («За двома зайцями» М. Старицького).

Своїм учителем вона вважала М. Кропивницького та зазначала, що саме він допоміг їй визначити амплу, виявив її нахил до ролей комічних бабусь та жартівливих молодниць. Майстриня сцени розповідала: «Кожне моє слово, кожен мій рух на сцені, паузи, вироблення міміки – все це було наслідком невпинної режисерської роботи М. Л. Кропивницького» [20, с. 33].

Особливістю творчості Г. Затиркевич-Карпинської є те, що вона не претендувала на молоді драматичні ролі. І, можливо, це пояснює причину приятних і щирих стосунків між нею і зіркою українського театру корифеїв Марією Заньковецькою. Багато вистав вони зіграли разом, часто Ганна — мати або свекруха, а Марія — доньку або невістку, хоча вікова різниця між ними була всього у п'ять років. І, як розповідає один учнів актор В. Яременко: «Від Затиркевич-Карпинської я не раз чув таке: «Ні з ким так легко і так радісно не гралось, як з Марусею». Майже ті ж самі слова я чув пізніше і від Марії Костянтинівни: «Найприємніше було грати з Гандзею»» [16, с. 172].

Зі спогадів її колег ми дізнаємося про творчий метод актриси, особливості її творчої лабораторії. Цей творчий метод Г. П. Затиркевич-Карпинської полягав у тому, що «артистка не розчинялася, не зникала в ролях, а навпаки - кожную роль наближала до своєї акторської індивідуальності, до свого голосу, своєї міміки, до

своєї емоційності, надаючи в той же час кожній ролі якогось іншого внутрішнього психологічного забарвлення, іншого світовідчуження. Її надзвичайна простота і щирість особливо приваблювала всіх глядачів, справляли майже повну ілюзію дійсного життя. Але в той же час в грі Карпинської не було жодного шаржування, брутальності, до чого частенько вдаються численні акторки, намагаючись подати ніби реальне зображення життя» [29].

Театральний критик А. Уманов-Каплуновський, характеризуючи її акторську майстерність, писав «Г. П. Затиркевич – сама веселість, здорова, бадьора, що захоплює свою безпорадністю та кришталевою чистотою. Вона володіє дорогоцінним даром разом і смішити, і зворушувати глядачів, не вдаючися в шарж, а діючи на публіку виключно іскорками вродженого гумору, виразною мімікою, багатством голосу, мистецтвом перетворюватися до непізнання та різноманітністю настроїв» [43, ксерокс статті С. Сірополка].

Прототипів своїх образів з їх мовою, поведінкою Ганна Петрівна шукала в житті. Про звичку спостерігати життя, записувати цікаві факти вона говорила: «Як п'яниці хочеться випити, так мені хочеться все знати, записати, а через рік-два прочитати, згадати, бо для мене театр, це саме найдорожче, найлюбиміше» [43, рукопис М. Дібровенка, с. 7].

Перебуваючи в Болотниці, актриса спілкувалася з селянством, відвідувала весілля, кумувала, і це рідне оточення було для неї студією, вона з надзвичайною інтуїцією схоплювала вдачу сільської молодиці чи баби, а потім з глибоким реалізмом відтворювала жіночі постаті з типовими і тонкими нюансами [5, с. 8].

Свідчення про правдоподібність і достовірність її гри ми зустрічаємо в багатьох спогадах її сучасників. «Взагалі кращої актриси такого плану не зустрічав. – згадував О. Семенко. Це була надзвичайна, геніальна актриса. Спостерігаючи її гру, бачиш, бувало, не артистку, а живу людину. Зовсім забуваєш, що ти в театрі. Грань між дійсністю і умовністю сцени зовсім зникає.

Навіть тоді, коли, бувало, береш участь у тій же виставі, що й Ганна Петрівна, то забуваєш, що ти актор. Вона уміла захоплювати і глядачів, і акторів, що грали поруч з нею» [32, с. 86].

А про реакцію глядачів на гру майстрині писав В. Ревуцький. «Один з сучасників і великих прихильників таланту Затиркевич-Карпинської оповідає такий факт. Одного разу йшла вистава з її участю, скориставшись цим, він вирішив повести до театру свою близьку знайому, бабу Салійку, що випадково приїхала до міста зі свого села. Стара баба Салійка за своє довге життя ніколи не була в театрі і тому всім вона була вражена. Але, коли вийшла на сцену Ганна Затиркевич-Карпинська в ролі старої Риндички, старенька навіть обурилась. Бабин добродій ласкаво запитав її, що сталося?

- Як же це, - гомоніла старенька, - баба Антиповичка з нашого села прийшла сюди і тут робить порядки...» [29].

Слід зазначити, що в спогадах про актрису саме виконання нею ролі Риндичихи найбільше вражало багатьох акторів та глядачів. Так, П. Коваленко згадував: «Вірити не хотілось, що весела, принадна молодичка з молодим дзвінким голосом і веселими, великими сірими очима, перетворилася на старе опудало, хитрющу пащекувату бабу-пройдоху з перев'язаним хусткою обличчям. Риндичка у виконанні Затиркевич — це живе втілення всіх низьких інстинктів і темних забобонів, це узагальнений художній тип сільських плетух і сварливих сутяжниць — породження пограбованого поміщиками пореформеного села. Талановита артистка, видимо, дуже добре знала обивателів села, бо відображувала їх з невмолимою правдою критичного реалізму» [15, с. 240].

І, дійсно, актриса згадувала, що прообраз Риндички в «По ревізії» вона знайшла теж у Срібному. Там жила сліпа на одне око баба, яка підглядала за молодими.

Вразила Г. Затиркевич-Карпинська в ролі Риндички і Остапа Вишню. «Описати, як грала Г. П. Затиркевич-Карпинська роль Риндички, не можна. Не

можна, мабуть, знайти такі слова, щоб визначити ними ті найтонші фарби, — та де фарби? — невеличкі риси, рухи, натяки й напівнатяки, тони й напівтони, барви і барвенята, якими пронизувала, якими мережила й вишивала Затиркевичка (так ми її, люблячи, прозивали) роль баби Риндички.

Вона, кажуть, для Риндички не гримувалася, вона тільки одягала сіру свитину, очіпка, пов'язувала хусткою підборіддя, зав'язувала ту хустку великим хвостатим вузлом на голові й примружувала ліве око. І все!

Боже мій! Як Затиркевичка-Риндичка наливала з пляшки горілку в чарку! Вона брала чарку й держала її у простягнутій лівій руці. Пляшку держала у правій руці, і, схиливши трохи набік голову (ліве око сліпе), вона вдивлялась, - ні, не вдивлялась, а прицілювалася!- в чарку і, потихеньку підносячи пляшку до чарки, наливала. Не наливала, а накапувала, тремтячи, щоб, не дай бог, не пролити ані краплиночки.

Глядач буквально вибухав оплеском і криком, коли Затиркевичка-Риндичка вступала до співу в пісні «Во саду лі, в огороді...». Починав писар, підхоплювала Пріська-московка, гудів старшина, завивав, виводячи, Гарасько:

Во саду лі, в огороді

Пташечки поють..

І от коли повторювалася друга фраза «Пташечки поють», Затиркевичка повним голосом не вступала, а врзалася в хор на словах «Ой там наші родителі, ой там наші приятелі горілочку п'ють».

Різке, однотонне бабське «меццо» своїм металом і розрізало, і якось перекривало пісню... Пісня кінчалася, а Затиркевиччине меццо ще лунало в театрі, носилося за лаштунками, виривалося в садок і гуляло деякий час між деревами... Яка шкода, що тоді не було змоги зафільмувати гру Ганни Петрівни чи хоч записати на плівку!» [3, с. 463-467].

Зберіглося багато світлин з вистав, які дають уяву, як виглядала актриса. Описують її зовнішність і партнери по сцені. Так, І. Мар'яненко у своїх спогадах

писав: «На сцені вона заповняла і нас акторів і глядачів чарами своєї творчої індивідуальності. Постать кремезної селянської молодиці, надзвичайно гарне обличчя, виключно дзвінкий голос, з якимсь особливим інтонуванням, властивим українській селянській жінці (підкреслення автора), усмішка рота, — повного блискучих, як перлини, зубів, срібlistий сміх, надзвичайно виразна міміка, часто робили цю актрису центром уваги цілої вистави» [16, с. 165]. Г. Затиркевич-Карпинська майже не змінювала гримом природних рис свого обличчя, але, завдяки внутрішньому перевтіленню, кожний її образ був іншим [15, с. 241].

«Надзвичайно цінну рису» актриси відзначав у своїх спогадах В. Яременко: «Вона не належала до того типу старого, реакційно-консервативного акторства, яке вороже ставилося до всіх проявів нового поступу в театрі, лаючи нові п'єси, нові театральні форми, молодих режисерів та акторів. Ганна Петрівна щиро раділа кожному новому успіхові і тяжко сумувала, коли театр зазнавав якоїсь творчої невдачі» [1, с. 104]. Підтвердженням його слів є похвала І. Кавалерідзе за нове розкриття образу Мавки в його постановці «Лісової пісні» Лесі Українки на сцені роменського театру. І хоч деякі актори-професіонали й критикували постановника за новаторство, але Ганна Петрівна, як свідчить І. Кавалерідзе, говорила: «Нехай лають, критикують. А ви радійте, бо ви можете йти вперед» [12, с. 50].

Свою майстерність Г. Затиркевич-Карпинська прагнула передати молоді. Про велику любов артистки до театральної молоді розповідав І. Кавалерідзе: «Ми з Ганною Петрівною були великі приятелі. Вона молодих аматорів дуже любила. Приділяла їм більше уваги, ніж професіоналам. Вона пішла з нами, молодими митцями, працювати на сцені театру залізничників» [12, с. 50].

У вільні від основної роботи години вона читала лекції у театральній студії при червоноармійському клубі, консультувала аматорів. Один з її учнів згадував, що вона ділилася з молоддю своїм досвідом, порадами. Неодноразово вчила, як їх виконувати на сцені, що в них підкреслити, на чому зупинитись. Виступи

Ганни Петрівни з міцним ансамблем досвідчених акторів у Ромнах були великою школою і для мене, і для інших товаришів, що прийшли з любительського театру. Ми й себе більше впізнавали в роботі» [41, с. 24].

Не жаліючи ані часу, ані сил, вела бесіди про акторську міміку. У цій сфері вона була професіоналом. Її учні згадували, як статечна Ганна Петрівна показувала етюд грози лише самим обличчям, без слів.

Сама вона притримувалася жорсткої театральної дисципліни, на репетиції приходила за 10-15 хвилин до призначеного часу, а на виставу - за годину до початку. При цьому вона вже була одягнена і загримована, незалежно від того, в якій дії брала участь.

Завжди з повагою ставилася вона до оточуючих людей. Іван Кавалеридзе згадував: «Ганна Петрівна ніколи не подала аматорам приводу замислитися над тим, що є якась різниця між «аматором» і професіоналом, а коли заходила мова про «справжніх» акторів та «любителя», вона казала: «Та любителі ж, люблять.. А як же можна не любити театр?!» [12, с. 50].

Отже, професійний шлях Ганни Затиркевич-Карпинської охопив кілька десятиліть, протягом яких вона стала корифеєм українського театру. Виступала з відомими труппами, зокрема під керівництвом М. Старицького, М. Кропивницького, М. Садовського. Її ролі часто зображували сильні, реалістичні образи українських жінок, що відображало її глибокий зв'язок зі своїм корінням і її прагнення представляти життя простих людей.

Її політичні погляди були глибоко переплетені з її роботою в театрі. Затиркевич-Карпинська вважала театр не лише формою розваги, але й засобом соціальних змін і збереження культури. Була палким поборником української мови та культури, часто критикувала русифікаторську політику царського режиму. Її участь у протестах проти несправедливості, таких як суд над Бейлісом, продемонструвала її готовність використовувати свою публічну платформу для політичної активності.

У своїх виступах та публічних виступах вона наголошувала на важливості української мови та культури. Вважала, що актор повинен досконало володіти українською мовою як на сцені, так і поза нею. Її відданість цій справі часто суперечила їй з тими, хто віддавав перевагу російській мові, а не українській, що відображало ширшу культурну та політичну боротьбу її часу.

Ганна Затиркевич-Карпинська своїм талантом і кропіткою працею над кожною роллю положила початок традиції реалістичного виконання багатьох сценічних образів класичного репертуару. Вона була прообразом типових «проклятущих» свекрух, сварливих і добродушних комічних бабів та молодиць-цокотух. Особливостями її гри були глибоке проникнення в характер дійової особи, переконливість і простота, життєва правда, народний гумор, виразна міміка і барвіста, іскриста мова з безліччю інтонаційних відтінків.

За відсутністю спеціальних учбових театральних закладів вона багато чого робила для того, щоб передати у спадщину акторам молодшого покоління свою акторську майстерність.

Видатна артистка виховала цілу плеяду учнів, більшість з яких стали провідними майстрами українського театру: О. Полянську, Г. Борисоглібську, Л. Мацієвську, Є. Хуторну, В. Чайку, Н. Копержинську та ін.

РОЗДІЛ 4. ГАННА ЗАТИРКЕВИЧ-КАРПИНСЬКА – ЛЮДИНА ВЕЛИКОЇ ДУШІ

Окрім свого виняткового таланту, Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська заслуговує всіляко на те, щоб бути згаданою, як людина й громадська діячка.

Байдужа до власних матеріальних благ, до забезпечення і благоустрою власного життя, Г. Затиркевич-Карпинська постійно опікувалася оточуючими її людьми. «Слова «синочку», «дочечко» були улюбленими в мові Ганни Петрівни як звертання до молодих виконавців, - згадував О. Семененко - а ті її, в свою чергу, називали не інакше, як «матуся»» [32, с. 87].

Його слова підтверджує в своїх спогадах В. Петровська-Смирнова. «Товаришів своїх вона дуже любила, а найбільше, як вона звала, - «малечу»; часто допомагала вона цій «малечі» при скрутних умовах то грішми, то порадами, то обідами. У зимові холоди вона не одному купила пальто, іноді заставляючи для цього свої речі – подарунки глядачів. Багатьох вона підгодовувала в часи безгрошів'я, бо сама обов'язково, при яких би то не було умовах, мала свою похідну кухню. Ганна Петрівна дуже любила свою Блотницю і на сценічні заробітки збудувала там гарний будинок, в якому була б самітня, коли б не привозила туди з собою щоразу по декілька душ «малечі». Під час літнього сезону, без заробітку, ця «малеча» переживала дійсно чорні дні, і коли б не Ганна Петрівна, то гірко їй би приходилося» [27, с. 80].

Збереглися спогади її «театральних» дітей, з яких вона постає як щедра, уважна, одночасно доброзичлива та вимоглива, людина великої душі. Так народний артист СРСР, уродженець с. Рогатинці Сумської області Василь Яременко згадував, що «двері дому Ганни Петрівни завжди були широко відчинені для всіх. Там завжди перебувала сила гостей. Внутрішнє оздоблення дому нагадувало невеличкий український музей, добре оздоблений українськими килимами, посудом та вишивками. Сама Карпинська завжди була оточена

молоддю... Всі її дуже любили. Вона теж багато допомагала молоді. Маючи по чоловікові невеличкий маєток, що давав їй можливість утримувати свій дім, Ганна Петрівна нічого більшого не вимагала. Дуже часто траплялися випадки, коли вона після вистави з доброю збіркою грошей віддавала усі на хворих чи на допомогу дітям (особливо в часи війни 1914 - 1918 рр.), а потім позичала гроші, щоб доїхати самій додому... Ведучи мандрівне, акторське життя в другому періоді свого творчого життя, Ганна Петрівна не дивлячись на повагу до неї своїх колег, завжди, якщо потрібно було, бралася сама допомагати, радо виконуючи, як і усякі поправки в гардеробі акторів, так і виготовляючи, коли потрібно, речі до реквізиту театральної трупи, тощо» [29].

Ю. Лисенко також відзначав її милосердя, згадуючи такий випадок. «В 1908 р. успішні гастролі трупи Т. Колесниченка у Львові були вимушено перервані. Актори, що з вини корисливого власника «Малого театру» Львова перед Різдвом залишилися без приміщення, часом навіть голодували. І ось тоді Ганна Петрівна допомогла голодуючим акторам. Вона заклала в ломбард усі свої золоті речі, аби дати змогу трупі виїхати до Чернігова» [20, с. 29].

З великою вдячністю писав про Ганну Петрівну й Іван Мар'яненко, відомий співак та артист, народний артист УРСР та СРСР, який довгий час жив у неї на повному утриманні. «Завдяки її піклуванню я переборов початок туберкульозу. В домашній обстановці це була надзвичайно розумна, весела й дотепна жінка, правда, трохи крутої вдачі» [22, с. 66]. Підтверджує його слова й С. Шкурат, який розповідав, що «вона допомагала не тільки словом, а й матеріально. Дивлюсь, бувало й дивуюсь - скільки в неї доброти, людяності, енергії» [39, с. 29].

Приймала участь Ганна Петрівна і в суспільному житті. Так, Є. Кротевич в своїх спогадах поділився цікавою інформацією про те, що «в липні 1911 р. актриса безбоязно приєдналася до протесту проти підготовки процесу Бейліса. Вона разом з Заньковецькою, Лінницькою, Буніним, Купріним та іншими

підписалася під протестом згідно з закликом Короленка «До руського громадянства»» [14, с. 71].

Не стояла осторонь й проблем, які виникали в театрі. Так Ю. Лисенко згадував: «Режисер театру, що був за фахом скульптор (І. Кавалерідзе), мав завдання побудувати пам'ятники: Шевченкові й героя Революції. Робочу силу дали з в'язниці. В'язні саботували. Тоді ставали до роботи артисти. Цеглу брали із зруйнованих торговельних рядів, били на щєбінь, носили воду, робили заміси бетону. З дівчатами сиділа й Ганна Петрівна, розбивала молотком цеглини, розповідала цікаві пригоди. Завжди там лунав сміх» [20, с. 29].

Як вже зазначалося, у Ганни Петрівни була донька, але збереглися спогади як вона допомагала сиротам, виховувала їх, давала посаг зі свого майна. Так, А. Гриненко задував: «Мене і мою сестру Ганну – сиріт, родичів Ковтуненко, Ганна Петрівна забрала до себе на виховання. Всією душею ми відчули її добре серце і палку материнську любов» [6, с. 186].

Хорошу, теплу згадку про неї як людину зберегла і Ганна Хабур, мешканка села Блотниці. «Коли мені було 10 років, а другій сестрі Олександрі - п'ятнадцять, третій - і Насті двадцять, Ганна Петрівна взяла нас як племінниць на своє виховання (моя мати і Ганна Петрівна були двоюрідними сестрами). Сестру Олександрю вивчила на кравчиху, а Настю - на акушерку, яка ввесь час працювала у с. Блотниці».

З пошаною згадує Г. Хабур і ставлення Ганни Петрівни до Пархоменко Параски Галактіонівни, яка жила п'ять років з нею як дочка. Артистка жаліла Параску, виховувала її, нічого не шкодувала для неї, віддала заміж. І хоч Параска вдома у Ганни Петрівни була офіційно домогосподаркою, але всі її вважали в будинку артистки дочкою [43].

У повсякденному житті Ганна Петрівна, за спогадами сучасників, була скромною, дуже економною для себе та щедрою з оточуючими. Її учень, В. Яременко, зазначав, що вона була «великою хлібосолкою і чудовою кулінаркою.

На людях трималася просто, з усіма була ласкава та привітна. Це був справжній зразок скромності, вихованості та працездатності. Вона всім цікавилася, була завжди енергійною, життєрадісною, далекою від закулісних бабських судів-пересудів, рухалася так, ніби їй 25 років, хоч за плечима уже був сьомий десяток» [42, с. 20].

Цікавий і задушевний спомин про неї залишив П. Саксаганський: «Це була старосвітська поміщиця. І ніхто не признав би в цій просто одягненій незграбній, товстенькій бабі, колишню інститутку. Вона сама парила обід, сама прала і прасувала. Тоді ще електрики не було, для гриму свічки: кожному артистові по дві. Затиркевич гримувалась при одній, і протягом сезону економила сотні свічок. Оточила себе ріднею. Це в нас звалося «Пансіон Затиркевич». Хтось навіть, у пісеньку «Пливе човен» додавив такого куплета: «Пливе човен, води повен, та й накритий льоном; не хвастайсь Затиркевич своїм пансіоном» [31].

Такою вона залишалася до кінця свого життя.

Остап Вишня писав в фейлетоні «Культуртяпство»: «Умираючи, Ганна Петрівна залишила садибу в селі Болотниці, на Роменщині своїм небогам з умовою, щоб у садибі тій було влаштовано будинок відпочинку для українських акторів. Проте Березівський райвиконком, купно з Болотницькою сільрадою не виконували постанову Наркомосу та волю небіжчиці покійної Г. Затиркевич-Карпинської, та «ишичили ту садибу довго й уперто» [9].

Отже, Ганна Петрівна була людиною великої душі. Зі спогадів її сучасників вона постає як людина щедра, уважна, доброзичлива, щирою у вчинках, завжди готова прийти на допомогу. Життя Ганни Затиркевич-Карпинської стало свідченням сили культурної та політичної активності через мистецтво. Від ранніх років життя в маленькому українському селі до своєї успішної кар'єри на сцені вона залишалася глибоко відданою своїй українській ідентичності та тяжкому становищу свого народу. Її виступи, що відрізняються автентичністю та емоційною глибиною, оживляли історії простих українців, а її політична

активність підкреслювала її відданість соціальній справедливості та збереженню культури.

Її спадок продовжує надихати майбутні покоління українських акторів та активістів. Залишаючись вірною своєму корінню та використовуючи свій талант для захисту своєї культури та народу, Затиркевич-Карпинська продемонструвала роль митця як сили суспільних змін. Історія її життя є потужним нагадуванням про незмінний вплив мистецтва та важливість культурної ідентичності у формуванні політичних поглядів і дій.

ВИСНОВКИ

Отже, можна дійти висновку, що Ганна Затиркевич-Карпинська є однією з видатних фігур українського театрального мистецтва, але, на жаль, до сьогодні не існує жодної монографії, присвяченої її життю та творчості. Інформація про акторку розпорошена по різних довідкових виданнях, статтях та спогадах сучасників.

Першою спробою систематично висвітлити життєвий і творчий шлях Ганни Затиркевич-Карпинської стала праця С. Сірополка «Життя та артистична діяльність Г. П. Затиркевич-Карпинської (з нагоди 10-ліття з дня смерті)», надрукована в 1931 році у паризькому тижневику «Тризуб». Незважаючи на її стислий формат, ця стаття стала важливим кроком у збереженні пам'яті про актрису. Її ксерокопія зберігається в фондах Роменського краєзнавчого музею, що свідчить про важливість цього дослідження для місцевої громади.

Одним з перших наукових дослідників життєпису актриси був Микола Дібровенко, науковий співробітник інституту мистецтв, фольклору й етнографії АН УРСР. У жовтні 1951 року він написав рукопис, що описує творчий шлях Ганни Затиркевич-Карпинської. Цей рукопис, що налічує 11 сторінок, також зберігається в фондах Роменського краєзнавчого музею. В 1956 році Дібровенко опублікував свою розвідку «Г.П. Затиркевич-Карпинська. Нарис про життя і творчість», яка стала першим серйозним дослідженням її сценічних образів та акторської гри.

Окрім опису її творчих досягнень, Дібровенко також зібрав і систематизував значну кількість архівних документів. Він знайшов метричний запис про народження актриси, описав будинок її батьків і надав інформацію про родини кріпаків, які там проживали. Використовуючи документи з Київського обласного архіву, він змістовно розповів про навчання Ганни Затиркевич-

Карпинської в Інституті шляхетних дівчат, де вона навчалася разом з майбутніми видатними діячами української культури.

Вагомий внесок у дослідження сценічного життя актриси зробив В. Ревуцький, який присвятив їй розвідку в книзі «П'ять великих акторів української сцени», надруковану у Франції в 1955 році. Народний артист СРСР Іван Мар'яненко також не оминув увагою постать Ганни Затиркевич-Карпинської у своїй книзі спогадів «Сцена, актори, ролі». В розділі «М.Л. Кропивницький і його театр» він описує свої враження від творчості майстрині, підкреслюючи її «соковитість, переконливість та простоту у художньому показу життєвої правди».

У Роменському краєзнавчому музеї, що є філією Державного історико-культурного заповідника «Посулля», розташована експозиція «Роменщина театральна». В ній представлені світлини, сценічні костюми, прикраси та особисті речі Ганни Затиркевич-Карпинської. Цей музей зберігає театральні афіші, статті з місцевих газет, матеріали про похорон та спогади про актрису, які висвітлюють її життя та творчий шлях.

Основним джерелом інформації про Ганну Затиркевич-Карпинську є спогади її сучасників – партнерів по сцені, учнів, земляків, друзів і знайомих. Складені на основі особистих вражень та спостережень, вони дозволяють не тільки оцінити талант актриси, а й побачити її у буденному житті. Найбільшу кількість спогадів містить збірник «Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську. Спогади. Статті, матеріали», який відкриває маловідомі сторінки її біографії.

Про акторську майстерність Ганни Петрівни також можна дізнатися зі спогадів її колег, надрукованих в збірниках «Корифеї українського театру» (1982) та «Акторська майстерність корифеїв» (1973). Значний внесок у дослідження зробили П. Коваленко у своїй праці «Незабутнє. Спогади старого актора» та Остап Вишня, який описав свої враження від гри актриси в оповіданні «Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська (Сто літ з дня народження)».

Незважаючи на численні розвідки та спогади, комплексного дослідження життя та творчості Ганни Затиркевич-Карпинської досі не існує. Основним джерелом інформації про актрису залишаються спогади її сучасників, а також матеріали, що зберігаються в Роменському краєзнавчому музеї. Однак навіть ці фрагментарні дані дозволяють скласти яскравий портрет видатної актриси, її самотньої гри, людяності та високого професіоналізму.

Таким чином, життю та творчості Г. Затиркевич-Карпинської присвячено невелика кількість праць. Надзвичайно важливими джерелом при висвітленні життєвого та творчого шляху Г. Затиркевич-Карпинської є спогади її сучасників. Саме ці джерела дали можливість відтворити основні віхи особистої та творчої біографії Г. Затиркевич-Карпинської. Були з'ясовані чинники, що вплинули на її становлення як актриси, зокрема, це її оточення – няня-кріпачка, селянами, з якими вона спілкувалася все своє життя. Зацікавленості театром сприяли її батьки та навчання в Київському інституті шляхетних дівчат.

З 1882 р. з трупі корифеїв розпочинається сценічне життя Г. Затиркевич-Карпинської. Вона створила власну виконавчу жіночу школу, започаткувавши акторський тип «проклятущих» свекрух, сварливих і добродушних комічних бабів та молодниць-цокотух. Особливістю творчого методу актриси було глибоке проникнення в характер дійової особи, переконливість і простота, життєва правда, народний гумор, виразна міміка і барвіста, іскриста мова з безліччю інтонаційних відтінків.

Після смерті першого чоловіка та повторного шлюбу з І. Карпінським-Кравцовим Затиркевич-Карпинська продовжила свою сценічну кар'єру, хоча з 1900 по 1908 рр. зробила перерву. Її повернення до театру ознаменувалося подальшою відданістю українським культурним і політичним справам. Працювала з різними трупами, зокрема Т. Колесниченка, Д. Гайдамаки, П. Прохоровича, доносячи свій неповторний стиль і політичні послання глядачам по всій Україні.

Наприкінці життя Затиркевич-Карпинська продовжувала жити за своїми принципами. Вона залишилася помітною постаттю в Ромнах, де розпочала свою театральну кар'єру. Брала активну участь у громадському житті, продовжувала підтримувати український театр і культуру. Її внесок у театр не обмежувався виступами; вона також відіграла значну роль у наставництві молодших акторів та пропагуванні української мови.

Ганна Затиркевич-Карпинська, знакова постать українського театру, запам'яталася не лише своїм винятковим акторським талантом, а й значними політичними поглядами та внеском. Її політична позиція, глибоко переплетена з її культурною та національною ідентичністю, продемонструвала її як палку захисницю української культури, мови та національних прав у період, позначений значними політичними та соціальними потрясіннями. Цей нарис заглиблюється в політичні погляди Ганни Затиркевич-Карпинської, ілюструє, як її переконання та дії сприяли ширшому українському національному руху.

Політичні погляди Ганни Затиркевич-Карпинської були глибоко сформовані її непохитною відданістю українській національній ідентичності. Її раннє знайомство з українською культурою, мовою та традиціями через сім'ю та виховання відіграло ключову роль у формуванні її націоналістичних настроїв. Вона твердо вірила у важливість збереження та популяризації української культури, особливо в часи, коли українська ідентичність опинилася під загрозою російської імперської політики, спрямованої на асиміляцію та русифікацію.

Відданість українській мові Затиркевич-Карпинської проявилася в її театральній діяльності. Вона була палкою захисницею використання української мови в театрі, яку вважала вирішальним засобом вираження та збереження національної ідентичності. Її наполегливість виступати українською мовою, незважаючи на виклики та обмеження, накладені російською владою, підкреслювала її політичну позицію. Вона розглядала мову як потужний

інструмент опору та засіб утвердження культурно-політичної автономії українського народу.

Політичні погляди Затиркевич-Карпинської знайшли відображення і в її рішучому виступанні за український театр. Вона визнавала театр потужною платформою для політичного самовираження та національного пробудження.

Своїми виставами вона прагнула відобразити реалії українського життя, змальовуючи боротьбу та прагнення українського народу. У її ролях часто висвітлювалися теми соціальної справедливості, опору гнобленню та стійкості українського духу.

Відстоюючи український театр, Затиркевич-Карпинська сприяла культурному відродженню України. Вона співпрацювала з іншими видатними діячами українського театрального руху, такими як Марко Кропивницький та Михайло Старицький, щоб заснувати та поширювати виразно українську театральну традицію. Ця культурна активність була за своєю суттю політичною, оскільки кидала виклик домінуючим російським культурним наративам і стверджувала легітимність і багатство української культури.

Ганна Затиркевич-Карпинська була не лише культурною діячкою, а й відданим поборником соціальної справедливості. Її політичні погляди виходили за рамки культурного націоналізму й охоплювали ширші соціальні та політичні проблеми. Вона була відома своєю відвертою критикою соціальної несправедливості та підтримкою маргіналізованих і пригноблених спільнот.

Одним із помітних прикладів її політичної активності була її участь у протесті проти суду над Бейлісом у 1911 році. Цей сумнозвісний судовий процес, який фальшиво звинуватив фабричного робітника-єврея Менахема Менделя Бейліса в ритуальному вбивстві, був широко засуджений як антисемітський акт, організований російською владою. Затиркевич-Карпинська разом з іншими відомими діячами культури підписала протест проти судового процесу,

демонструючи свою прихильність до справедливості та свою опозицію державним переслідуванням і дискримінації.

Її політична активність виявилася також у намаганнях покращити умови праці артистів театру. Вона активно говорила про експлуатацію та погане поводження з акторами, виступаючи за кращу оплату та умови праці. Її активність у цій сфері була зумовлена вірою в гідність праці та необхідність захисту прав і добробуту працівників культури.

Крім націоналістичних і соціально-справедливих зобов'язань, політичні погляди Затиркевич-Карпинської включали фемінізм і боротьбу за гендерну рівність. Як нова жіноча фігура в українському театрі, вона кинула виклик традиційним гендерним ролям і стереотипам, поширеним у її час. Її успіх і видатність у сфері, де домінували чоловіки, самі по собі були актами непокори патріархальним нормам 19-го та початку 20-го століть.

Затиркевич-Карпинська використовувала свою платформу для захисту прав і визнання жінок у мистецтві. Вона наставляла та підтримувала багатьох молодих артисток, допомагаючи їм зорієнтуватися у викликах театральної професії. Її захист прав жінок ґрунтувався на її вірі в рівність і її бажанні побачити, як жінки повністю розкривають свій потенціал у всіх сферах життя.

Політичні погляди та дії Ганни Затиркевич-Карпинської залишили вагомий слід в українському національному русі. Її відданість українській національній ідентичності, соціальній справедливості та гендерній рівності знайшла відгук у багатьох її сучасників і надихала майбутні покоління українських культурних і політичних діячів.

Її спадок очевидний у тому, що українська мова та театр не перестають бути популярними. Інституції та культурні традиції, започатковані нею, продовжують відігравати вирішальну роль у збереженні та просуванні української національної ідентичності. Її життя та робота є свідченням сили культурного активізму у здійсненні політичних і соціальних змін.

Крім того, політичні погляди та дії Затиркевич-Карпинської підкреслюють взаємозв'язок культурної та політичної активності. Її кар'єра є прикладом того, як культурне самовираження може служити формою політичного опору та засобом захисту ширших соціальних і політичних справ. Її відданість цим принципам підкреслює важливість культурної автономії та роль митців як агентів змін.

Політичні погляди Ганни Затиркевич-Карпинської були глибоко переплетені з її культурною та національною ідентичністю. Її непохитна відданість українській мові, театру та національним правам у поєднанні з відстоюванням соціальної справедливості та гендерної рівності зробили її важливою фігурою в українському національному русі. Своєю культурною активністю та політичною діяльністю вона залишила незгладимий слід в українському суспільстві, надихаючи майбутні покоління продовжувати боротьбу за збереження культури та соціальну справедливість. Її спадщина служить потужним нагадуванням про міцний зв'язок між культурою та політикою та трансформаційний потенціал художнього вираження в прагненні до національних і соціальних ідеалів.

Її раптова смерть у 1921 році стала значною втратою для української театральної спільноти. Вилив скорботи та велика явка на її похоронах відображали глибоку повагу та прихильність, які вона заслужила за своє життя. Напис на її надгробку «Життя коротке – мистецтво вічне» узагальнює її неминущу спадщину.

За відсутністю спеціальних учбових театральних закладів вона багато чого робила для того, щоб передати у спадщину акторам молодшого покоління свою акторську майстерність. Видатна артистка виховала цілу плеяду учнів, більшість з яких стали провідними майстрами українського театру.

Ганна Петрівна була людиною великої душі. Байдужа до власних матеріальних благ, до забезпечення і благоустрою власного життя вона постійно

опікувалася оточуючими її людьми. Її партнери по сцені, учні, земляки, друзі та знайомі згадували Ганну Петрівну як людину щедрю, уважну, доброзичливу, щирю у вчинках, завжди готовою прийти на допомогу.

Вплив Ганни Затиркевич-Карпинської виходить за межі її безпосереднього внеску в українську культуру та політику, оскільки її спадок також підкреслює життєво важливу роль індивідуальної діяльності в ширшому національному русі. Діяльність її життя є прикладом того, як особисте переконання та відданість своїм культурним кореням можуть впливати на колективні дії та надихати їх. Затиркевич-Карпинська не лише боролася за збереження української мови та театру, а й втілювала стійкість і рішучість, необхідні для боротьби з репресивними системами. Її спроби піднести українську культуру були не просто актами мистецького вираження, але були глибоко політичними, кидаючи виклик культурній гегемонії, нав'язаній Російською імперією, а пізніше радянською владою. Її участь у питаннях соціальної справедливості, від захисту прав євреїв під час суду над Бейлісом до боротьби за кращі умови праці для артистів театру, відображала цілісний підхід до активізму, який визнавав взаємозв'язок культурної, соціальної та політичної сфер. Крім того, її відданість гендерній рівності та її роль першопрохідця для жінок у мистецтві проклали шлях для майбутніх поколінь художниць та активісток, ілюструючи вплив міжсекторальної адвокації. Оповідання Затиркевич-Карпинської є свідченням сили культури як місця опору та важливості індивідуального внеску в колективні національні та соціальні рухи. Її життя та творчість продовжують надихати тих, хто прагне зберегти свою культурну спадщину та боротися за справедливість, слугуючи маяком надії та зразком невпинної самовідданості перед лицем труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акторська майстерність корифеїв : зб. спогадів / упоряд. та вступ. ст., прим. І. О. Волошина. Київ, 1982. С. 162-180.
2. Вишня О. Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська. (Сто літ з дня народження). *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 44-48.
3. Вишня О. Фейлетони. Гуморески. Усмішки. Щоденникові записи (збірка) Київ : Наук. думка, 1988. 560 с.
4. Воликівська І. Мої спогади. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 54-56.
5. Дібровенко М. Г. П. Затиркевич-Карпинська: Нарис про життя і творчість. Київ : Держ. вид-во образотв. мистецтва і муз. л-ри, 1956. 75 с.
6. Дібровенко М. 3 біографії великої артистки. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 99-119.
7. Дроботько В. Зустріч з митцем. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 83-85.
8. Енциклопедія українознавства : словник. частина / Наук. Т-во ім. Шевченка ; гол. ред. В. Кубійович. Перевид. в Україні. Київ, 1994. Т. 2. С. 759.
9. Журавський А. Згадував Остап Вишня. *Комуністичним шляхом*. 1982. 4 грудня. С. 4
10. Імедадзе В. Чудова українська артистка Г. П. Затиркевич-Карпинська в Грузії. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 148-154.

11. Історія українського театру. У 3 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ, 2017. Т. 1 : Від витоків до ХХ століття / Редкол. тому : І. Юдкін (відп. ред.). 2017. 676 с.

12. Кавалерідзе І. Над Сулою. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 48-52.

13. Кіртока О. На молдавській землі. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 154-164.

14. Кротевич Є. Спогад про видатну артистку. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 68-71.

15. Коваленко П. Незабутнє. Спогади старого актора. Київ : Рад. письменник, 1962. 270 с.

16. Корифеї українського театру / упоряд., вступ. ст., прим. І. О. Волошина. Київ, 1982. С. 162-188.

17. Корольчук О. Актор-артист. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ : Мистецтво, 1966. С. 25-27.

18. Коваленко П. Г. П. Затиркевич-Карпинська. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 71-78.

19. Кузнецова О. Гастролі Г. П. Затиркевич-Карпинської у Петербурзі та Москві (за матеріалами преси). *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 119-148.

20. Лисенко Ю. З давніх часів. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 27-44.

21. Митці України: Енцикл. довід. / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза; за ред. А. В. Кудрицького. Київ, 1992. 848 с.

22. Мар'яненко І. Сцена, актори, ролі. Київ : Мистецтво. 1964. 289 с.

23. Мар'яненко І. Наш сучасник. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 7-12.

24. Мистецтво України: біогр. довід. / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. Київ, 1997. 700 с.

25. Меженко Ю. Хронологія артистичної діяльності Г. П. Затиркевич-Карпинської. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 188-198.

26. Палій О. Український драматичний театр в Ромнах (1918 - 1925). Театральне мистецтво. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого* : Зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 13. С. 49-66.

27. Петровська-Смирнова В. Мої спогади про Г.П. Затиркевич-Карпинську. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 78-82.

28. Посудовська І. Жива пам'ять. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 177-187.

29. Ревуцький В. П'ять великих акторів української сцени. Париж : Видання Першої Української друкарні у Франції, 1955. 93 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/16726-revutskiy-v-pyat-velikih-aktoriv-ukrayinskoyi-stseni/>

30. Ротач П. Листи мого вчителя. Листи Ф. О. Лавріненка і примітки до них. *Вітряк*. 2007. С. 155-179.
31. Саксаганський П. Театр і життя: мемуари. Харків: Вид. «Рух», б. р. 192 с. URL: <https://old.library.kr.ua/elib/saksaganski/saksagan4.html>
32. Семененко О. Слідами минулого. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 85-90.
33. Скакун В. Ганна Затиркевич-Карпинська в Сумах. *Пам'ять століть*. 2001. № 3. С. 129-133.
34. Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. 208 с.: іл.
35. Український радянський енциклопедичний словник: у 3 т. / Бабичев Ф. С. (голов. ред.) та ін. Київ, 1987. Т. 1. 736 с.
36. Український драматичний театр: Нариси історії : у 2 т. Т. 1: Дожовтневий період / редкол.: М. Т. Рильський (відп. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1967. С. 492.
37. Український драматичний театр : нариси історії : у 2 т. Т. 2: Радянський період / редкол.: М. Т. Рильський (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1959. 647 с.
38. Уманов-Каплуновський В. Ганна Петрівна Затиркевич-Карпинська. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 168-177.
39. Фененко М. З плеяди корифеїв. *Український театр*. 1972. № 1. С. 28-29.
40. Хуторна Є. Митець і товариш. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 52-54.

41. Шкурат С. Зустрічі. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С. 23-25.

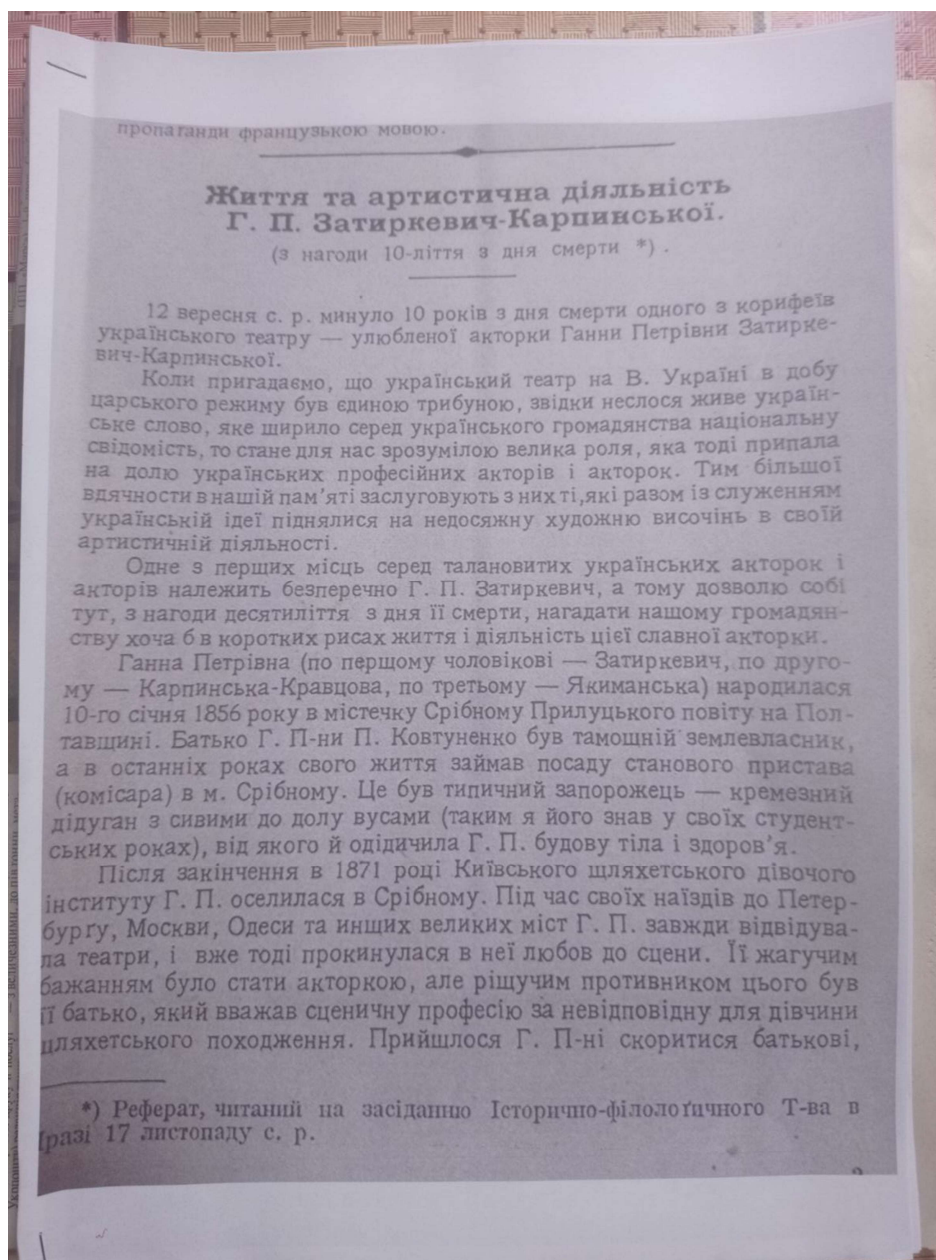
42. Яременко В. Незабутня зустріч. *Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади* / упоряд.: П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966. С.12-23.

43. Фонд Роменського краєзнавчого музею.

ДОДАТКИ

А

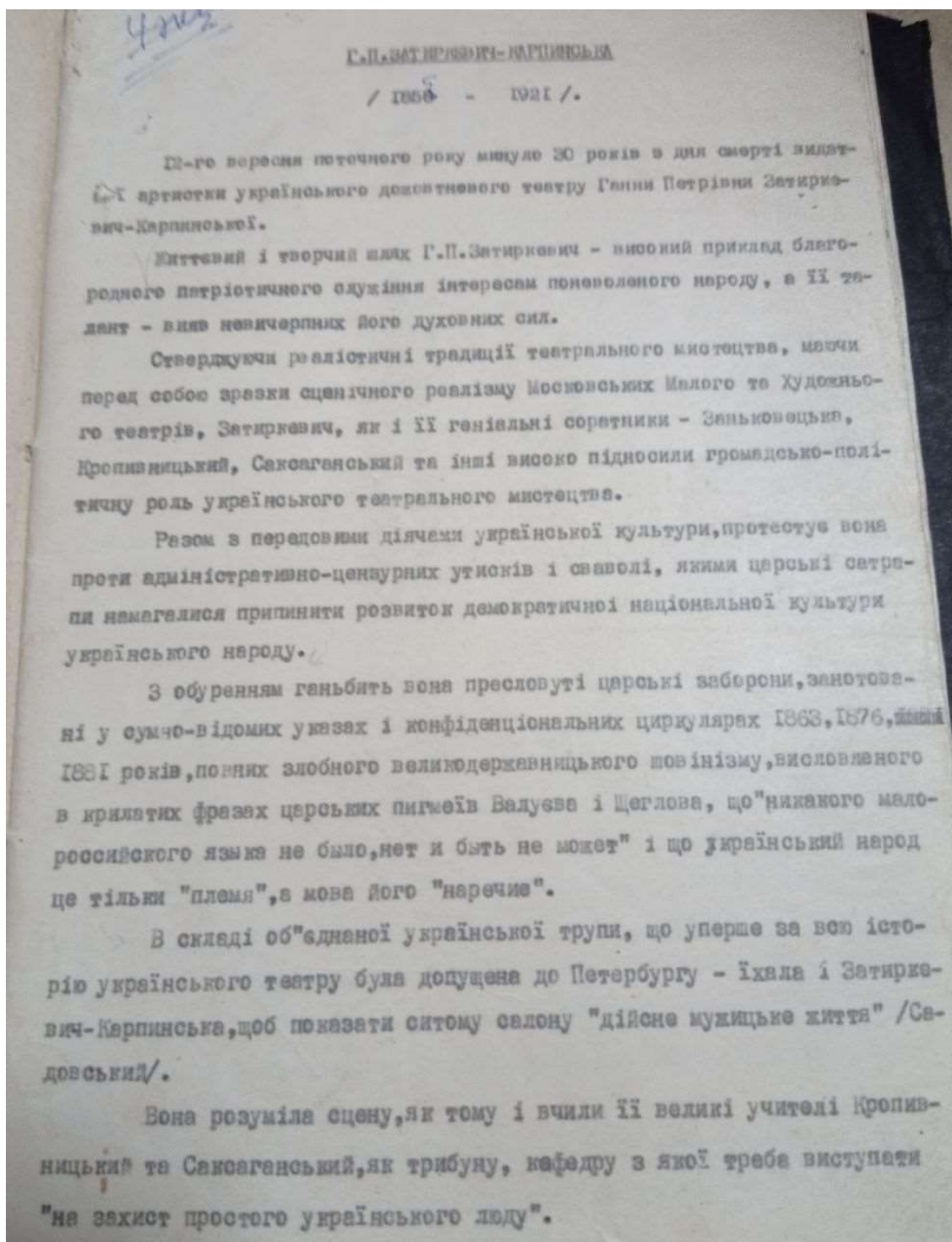
Ксерокопія першої сторінки статті С. Сірополка
в тижневику «Тризуб» (Париж)

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Б

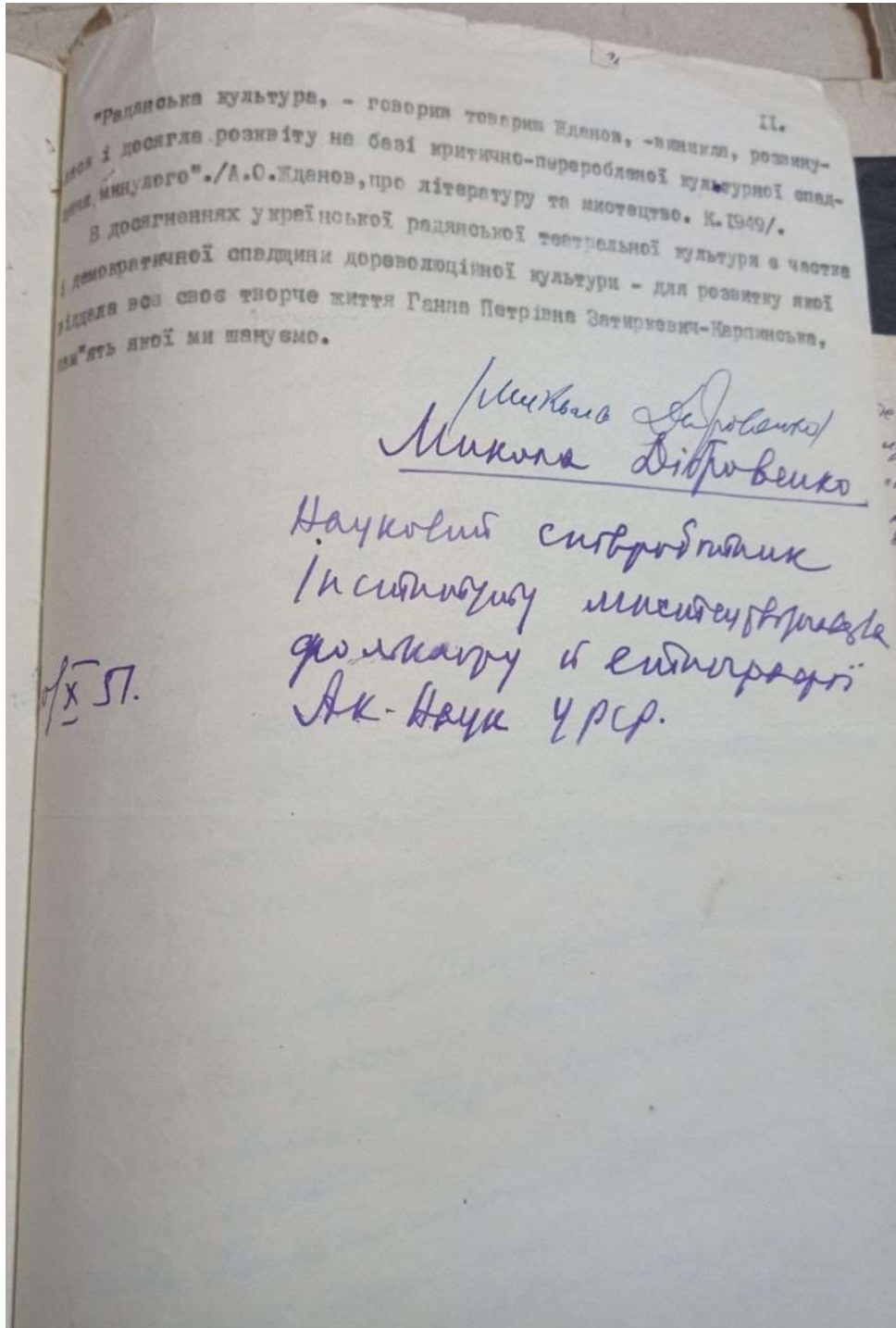
Перша сторінка рукопису М. Дібровенка

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

В

Остання сторінка рукопису М. Дібровенка

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Г

Афіши вистав за участю Г. Затиркевич-Карпинської

Відділ Народної Освіти
Театр Городського Саду
Українська радянська трупа при Просвіті

Програм

При участі ансамбля акторів Київських театрів під
режисурою О. Корольчука
У вівторок 25-го серпня 1920 року
С. Черкассиню

„ХУРТОВИНА“

драма на 4 дії
Дієві особи:

Таран, Григорій Петрович-хазяїн шахти	. В. Горбенко
Марія його дочка	. Л. Хуторна
Гульбицький Петро Александрович інженер управителі	. О. Корольчук
Андрій його брат	. І. Овдієнко
Соня сестра	. Е. Бондарівна
Ганна Дмитрівна-їхня мати	. Н. Омельченко
Пахмурий, Василь Іванович лікар	. С. Паньківський
Олена Прохорова його жінка	. О. Осипова
Усов Семен Семенович Штегер	. І. Жеребко
Везе, Анатоль Вікторович офіцер	. В. Горицький
Наум льокай у Таранів	. Шерстюк
Коран сторож на шахті	. І. Жеребко
Кироних, його друга жінка	. Г. Затиркевич Карпинська
Максим	Геря
Ганна	М. Кочовалова
Одарка	В. Смола
Петрус	Л. Овдієнко
Гончаренко слюсарь	Т. Муха
Подорожній	С. Шкурат
Матюхин	Сененко
Діл	Филоненко
1	М. Новиченко
2	Близнюк
3	Явч
4	Д. Качур

Корони діти .
Коропінні діти
Шахтарі

Початок вистави рівно у 10 г. веч. оф. ч.
Квитки продаються в касі театру з 5 годин дня
Після третього дзвінка глядачі в театр пускатись не будуть

КВИТКИ СЛУЖАТЬ ПРОПУСНОМ

Діріг А. Воліковський. Поміш. режіс. Д. Кубрак.
Головний режіс. О. Корольчук.
Завідуючий трупою Т. Муха.

Відділ Народної Освіти
Театр Городського Саду
Українська радянська трупа при Просвіті

Програм

При участі ансамбля акторів Київських театрів під
режисурою О. Корольчука
У неділю 15-го серпня 1920 року.

П. Вирний

„ЛИМЕРІВНА“

драма на 5 дій
Дієві особи:

Лимеріха	. Г. Затиркевич-Карпинська
Наталія її дочка	. М. Малиш-Федорець
Шкампібіха	. Л. Хуторна
Карпо її син	. В. Горицький
Кнуур Остап	. В. Горбенко
Кнууріха Оришка	. П. Івченко
Маруся дочка Кнуура	. О. Василенко
Василь наймит Кнуура	. О. Корольчук
1	Л. Мулько
2	Н. Омельченко
3	Л. Бурак

парубки і дівчата

Початок вистави рівно у 10 г. веч. оф. ч.
Квитки продаються в касі театру з 5 годин дня
Після третього дзвінка глядачі в театр пускатись не будуть

КВИТКИ СЛУЖАТЬ ПРОПУСНОМ

Головний режіс. О. Корольчук.
Завідуючий трупою Т. Муха.
Діріг А. Воліковський. Поміш. режіс. Д. Кубрак.
м. Ромея Друкарня Союз-Ванька.

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Д

Ганна Ковтуненко в дитинстві

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Д

Ганна Ковтуненко – вихованка Київського інституту шляхетних дівчат

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Е

Портрет Г. Затиркевич-Карпинської.

Художник В. Коровчинський

Джерело: фонд Роменського краєзнавчого музею

Ж

Джерело: Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.:
П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966.

Джерело: Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.:
П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966.

К

Г. П. Затиркевич-Карпинська — Лимериха
(«Лимерівна» П. Мирного).

Джерело: Слово про Ганну Затиркевич-Карпинську : спогади / упоряд.:

П. П. Перепелиця, В. С. Яременко. Київ: Мистецтво, 1966.

М

Могила Г. Затиркевич-Карпинської
на центральному кладовищі м. Ромни

Скульптор Я. Красножон

